

Article Info/Makale Bilgisi

Received/Geliş:28.01.2020 Accepted/Kabul:08.03.2020

DOI: 10.30794/pausbed.681167

Araştırma Makalesi/ Research Article

Aydiner, T. (2020). "Toplumcu Belediyecilik Deneyimi (1973-1980): Denizli Örneği" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 39, Denizli, s. 353-368.

TOPLUMCU BELEDİYESİLİK DENEYİMİ (1973-1980): DENİZLİ ÖRNEĞİ*

Tolgahan AYDINER**

Özet

Türkiye’de 1973-1980 yılları arasında toplumcu belediyecilik/yeni belediyecilik (hareketi)/sosyal demokrat belediyecilik/demokratik belediyecilik isimli yerel bir siyasal hareket ortaya çıkmıştır. Kent yoksullarına yönelik yerel politikalar üreten belediye başkanlarının deneyimleriyle meydana gelen bu yeni belediyecilik hareketi, Türkiye’nin yerel siyasetinde önemli bir yer tutmaktadır. Birçok akademik çalışma, bu hareketin çeşitli yönlerini ve örneklerini ayrıntılı olarak tartışsa da, toplumcu belediyeciliğin özgün bir deneyimi olan Denizli kenti, literatürde yer bulamamıştır. Bu çalışma, Denizli yerel siyasetinde toplumcu belediyecilik deneyimini ele almaktadır. Türkiye’deki ana akım toplumcu belediyecilik tartışmaları ve örneklerinden farklı olan Denizli’nin kısıtlı ve özgün yönlerine odaklanmak, çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Denizli’deki yeni belediyecilik deneyimi, halkçı yerel politikalar üreten belediye başkanının bireysel çabalarıyla şekillenmiştir. Merkez sağın kalesi olarak adlandırılan Denizli’de, kent yoksullarına yönelik yerel projeler üretilmesi, kentsel düzeyde gerilimlere sebep olmuştur. Diğer yandan, Denizli’nin yeni belediyecilik deneyimi kentsel toplumsal hareketlerden, kentleşme uzmanlarından ve geçeköndü sakinlerinin politik potansiyelinden mahrum kalmıştır. Dönemin belediye başkanı Hasan Gönüllü’nün politik söylemi, Denizli’deki yeni belediyecilik hareketinin temel noktaları ve Türkiye deneyimiyle kıyaslanması, çalışmanın temel sorunsalını belirlemektedir.

Anahtar Kelimeler: *Toplumcu Belediyecilik, Yeni Belediyecilik Hareketi, Denizli Yerel Siyaseti, Kolektif Tüketim.*

SOCIAL(IST) MUNICIPALITY EXPERIENCE (1973-1980): THE CASE OF DENİZLİ

Abstract

Between 1973-1980, a local political movement called social(ist) municipality/new municipal movement/social democratic municipalism/democratic municipalism emerged in Turkey. The mentioned movement, created by the experiences of mayors who were producing local policies for urban poor, holds a valuable place in the history of Turkish local politics. Although many academic studies discuss the unique experiences and cases of the mentioned movement, Denizli city -a peculiar experience of social(ist) municipality- could not find a place in the literature. This paper will try to discuss the social(ist) municipality experience in the politics of Denizli. The main aim of the study is to focus on the unique and restricted parts of new municipalism in Denizli which were different from the mainstream discussions of Turkey. The new municipal experience in Denizli was shaped by the individual efforts of the mayor which produced local policies for urban poor. Producing local projects for urban poor in Denizli, called the castle of the center-right parties, caused tensions at the urban level. On the other hand, Denizli’s new municipalism experience was deprived of urban social movements, urbanization experts and the political

*Bu çalışmada yazarın, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Programı’nda 12.02.2019 tarihinde tamamlanan “Yerel Siyasetin Yeniden Ölçeklenmesi: Denizli Örneği” başlıklı doktora tezinin belirli bölümlerinden geniş biçimde faydalanılmıştır.

**Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kentleşme ve Çevre Sorunları ABD, DENİZLİ.

e-posta: taydiner@pau.edu.tr (orcid.org/ 0000-0002-8575-1270)

potential of slums. Mayor Hasan Gönüllü's political discourse, the featured parts of the new municipalism in Denizli and the comparison of Gönüllü's experience from the mainstream Turkish cases determine the basic problematic of the study.

Key Words: *Socialist Municipality, New Municipal Movement, Local Politics of Denizli, Collective Consumption.*

1. GİRİŞ

1973 - 1980 yılları arasında, mahalli idareler seçimlerini (1973 ve 1977) kapsayan dönemlerde kapsamlı bir parti programı olarak ortaya çıkmaya başlanırken, CHP'li belediye başkanları nezdinde gerçekleştirilmeye çalışılan "yeni belediyeçilik/toplumcu belediyeçilik/demokratik belediyeçilik hareketi"¹, Türkiye'nin yerel siyaset deneyiminde önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye'de kentsel toplumsal hareketlerin ve sol siyasetin yükseldiği bir dönemde gelişen bu yeni belediyeçilik hareketi (Batuman, 2010; 2013), kent yoksullarının ve emekçilerinin kentsel problemlerinin çözümünde belediye yönetimlerini aktif olarak kullanmayı amaçlamıştır (Tekeli, 1977). Kent emekçilerine ve kent yoksullarına yönelik tasarlanan, belediyenin imkânlarını ve kaynaklarını kent yoksullarına yönelik daha katılımcı, demokratik ve kaynak yaratıcı biçimde kullanmayı amaçlayan "toplumcu belediyeçilik", 1970'li yılların en önemli yerel siyaset deneyimidir. Büyük metropollerde 1971 Darbesi sonrası radikalleşen ve kentsel sorunları daha yoğun biçimde yaşayan kent yoksulları ve gecekonducular, 1973 Mahalli İdareler Seçimleri'nde oylarını, halkçı kentsel politikalar tasarlayan belediye başkanlarından yana kullanmışlardır (Batuman, 2013). Belediyenin kaynaklarını ve imkânlarını, daha adil bir şekilde dağıtmaya ve yönlendirmeye çalışan bu yeni belediyeçilik hareketi, bazı büyük metropollerde ve küçük yerleşim yerlerinde ciddi karşılıklar bulmuştur.

Toplumcu belediyeçilik tartışmaları, Türkiye'yi ele alan yerel yönetim ve yerel siyaset literatüründe birçok çalışmada ayrıntılı olarak tartışılmıştır. Bu deneyimden alınan ilhamla özellikle neoliberal yerel siyasetin olgunlaştığı 1980 sonrasında yerel düzeyde daha eşitlikçi ve adil bir yerel yönetim anlayışının hangi şartlarda gelişebileceği birçok akademik metinde² ele alınmıştır. Tüm bu kapsamlı tartışmalara rağmen, literatürde neredeyse yer bulmayan dönemlerden biri Denizli'de Hasan Gönüllü'ye (1973-1980) aittir. Gönüllü, bu hareketin düşünsel kaynaklarından³ beslenme imkânı bulamadan, çok partili hayata geçiş sonrası merkez sağ partilerin ağırlıkta olduğu bir kentte iki seçim döneminden de (1973 ve 1977) zaferle ayrılmıştır. Denizli yerel siyaset tarihinde, belediyeçilik hizmetlerini ve kentsel mekânın kullanımını politik bir zemine taşımaya çalışan ve seçim beyannamesinin neredeyse tamamında kent emekçileri için stratejiler üretmeyi planladığını ifade eden Gönüllü (Gönüllü, 2016), hem Denizli hem de Türkiye yerel siyaseti açısından önemli bir deneyimin kritik bir aktörü olarak önem taşımaktadır.

Çalışmadaki temel amaç, Denizli yerel siyasetinde kent yoksullarına ve emekçilerine yönelik belediyeçilik deneyimini gerçekleştirmeye çalışan Gönüllü Dönemi'ni ele almaktır. Literatürde kendisine kapsamlı biçimde yer bulamayan bu dönemin tartışılması ve genel hatlarının ortaya konması, toplumcu belediyeçilik tartışmalarına önemli bir katkı sağlayacaktır. Diğer yandan, Denizli'nin toplumcu belediyeçilik deneyimi ile Türkiye'nin toplumcu belediyeçilik deneyimi arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların da tartışılması, toplumcu belediyeçilik literatürünü zenginleştirecektir. Türkiye'de toplumcu belediyeçilik hareketi (1973-1980), kent yoksullarının taleplerini ve isteklerini yeniden formüle etmeye çalışan; büyük metropollerdeki kentsel toplumsal hareketlerden ve kentleşme uzmanlarından beslenen bir hareket olma özelliği göstermektedir (Batuman, 2010; 2013). Fakat Demokrat Parti'nin kalesi olarak ifade edilen Denizli'deki (Aydın, 2019; İnan, 2005; Uysal, 2017) bu yeni belediyeçilik, a.) radikal sol hareketlerin kentsel düzeyde baskın olmadığı, b.) kent yoksullarının önderliğinde kentsel toplumsal hareketlerin bir siyasal araca/mekanizmaya dönüşmediği ve c.) gecekonducuların politik bir özne olarak siyasi arenada yer bulmadığı (Aydın, 2019; Çeğin, 2018; Yağcıoğlu, 2018, Uysal, 2017) koşullarda meydana

1 Toplumcu Belediyeçilik ilgili literatürde yeni belediyeçilik hareketi, sol belediyeçilik, demokratik belediyeçilik, belediye sosyalizmi (Batuman, 2010; Bayramoğlu, 2015; Ergun ve Gül, 2009; Kamalak ve Gül, 2009 (içinde), Övgün, 2005; Şengül, 2004, 2009) gibi tanımlarla da ele alınmaktadır. Toplumcu belediyeçiliğin İngilizce karşılığı social(ist) municipality (Batuman, 2006: 42, Batuman, 2010: 223) biçiminde ele alınabilir. "Socialist" kavramının "toplumcu" olarak çevrilmesinde, 1970'lerin politik koşulları etkili olmuştur (Batuman, 2006). Belirtilen tüm kavramlar, aynı bağlamda kullanılmaktadır. Bu nedenle çalışma boyunca söz konusu kavramların birbirini ikame edecek biçimde kullanıldığının bilinmesinde fayda vardır.

2 Literatür analizi başlığında bu tartışmalardan ayrıntılı olarak bahsedilmiştir.

3 Çalışmanın ileren kısımlarında da belirtilecek olan düşünsel kaynağın kökeninde, "kentleşme uzmanları" olarak ifade edilen aktörler bulunmaktadır.

gelmiştir. Bir başka ifadeyle, Türkiye’deki Ortodoks yeni belediyeçilik, a.) *gecekonduluların ve kent emekçilerinin politik potansiyelinden beslenen ve bu sınıfların potansiyelinden yararlanan*, b.) *kentleşme uzmanları olarak ifade edilen mimar ve kent plancılarının politik tasarımında yer bulan ve c.) büyük kentlerde orta sınıfların sosyal adalet sorununa karşı daha da radikal bir tutum alarak olgunlaşan ve d.) karar alma sürecinde müşterek/çok aktörlü bir yerel yönetim anlayışı benimseyen* bir hareketken (Batuman, 2010; 2013; Bayraktar ve Penpecioglu, 2009; Övgün, 2005; Şengül, 2009), Denizli’nin yeni belediyeçilik deneyimi, bahsi geçen dört bağlamdan yoksun biçimde oluşmuştur.

Çalışmanın alan araştırmasına dayalı temel bulgularını, yazarın doktora tezi için saha çalışması yaptığı dönemde, Hasan Gönüllü ile yapılan derinlemesine mülakatlar (2017, 2018) oluşturmaktadır. Diğer yandan, yine Gönüllü’nün görev süresi boyunca yürüttüğü kentsel projelerini, temel kaynaklara atıf yaparak derlediği eseri (2016) ve Denizli kent tarihine odaklanan çalışmalar (Uysal, 2013, 2017) temel bulguların belirlenmesinde büyük önem taşımıştır. Ayrıca, Denizli yerel siyaseti hakkında, doktora tez çalışması için farklı failerle de derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiş (Çeğin, 2018; Kaşıkçı, 2018; Yağcıoğlu, 2018) ve bu veriler de çalışmaya önemli katkılar sağlamıştır.

2. KURAMSAL ARKA PLAN

Yerel yönetimler emek güçlerinin kolektif tüketimini örgütleyen (Castells, 1977; Geddes, 2009, Pahl, 1978) birimler olarak, kentsel nitelikli hizmetlerin sunumunu gerçekleştirmektedir. Yerel yönetim kuramlarının da temelini oluşturan bu tartışmalar (Şengül, 2009), emeğin yeniden üretimini sağlayan süreçlerin yerel yönetimler tarafından sağlandığını belirtmektedir. Barınma, temizlik, imar vb. yerel ihtiyaçları sağlayan yerel yönetimlerin bu idari işlevleri yanında, belediye yönetimleri gibi seçimle iş başına gelen aktörlerin bulunduğu kurumlar, yerel yönetimlerin siyasi konumlarını da kuvvetlendirmekte ve yerel yönetimleri sadece “beledi hizmetler” sunan birimler olmanın ötesine taşımaktadır (Bayraktar, 2014; John, 2009). Piyasa kapitalizminin de tamamlayıcısı olan yerel yönetimler (Akbulut, 2007), emek-sermaye çelişkinin odak noktasında yer almaktadır (Şengül, 2009).

Avrupa kentlerinin nüfusunun, sanayi kapitalizmiyle birlikte 1800’lerin sonunda ciddi biçimde artması, kentsel nitelikli sorunları da çeşitlendirmiştir. En temel kentsel kamusal hizmetlerin ya da ihtiyaçların temininde dahi yaşanan problemler, kent yoksulları ve kent burjuvazisi arasındaki gerilimi ve çelişkiyi de derinleştirmiştir. 18. ve 19. yüzyıllarda İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin bazı kentlerinin (Glasgow, Paris, vb.) belediye başkanları, kent yoksullarına yönelik eşitlikçi, adil ve demokratik kent politikaları uygulamaya başlamış; Paris Komünü (Güler, 2009a) ve belediye sosyalizmi (*municipal socialism*) (Güler, 2009a; Leopold ve McDonald, 2012; Levey, 1909) deneyimleri, yerel yönetimlerin kent yoksullarına ve emekçilerine hizmet üretmelerinin ilk örneklerini oluşturmuştur.

Paris Komünü deneyimi, halk için ucuza konut ve arsa üretiminin sağlanması, kentsel kamusal hizmetlerin siyasallaşması, katılımcı yerel yönetim anlayışının geliştirilmesi, kentsel rantların kamusal yatırımlara dönüştürülmesi, kentsel kamusal hizmetlerin daha sağlıklı, ucuz ve nitelikli sunulması gibi temel tartışmalarla belediye hizmetlerinin kent emekçilerine dönük tasarlanması hususunda önemli katkılar vermiştir (Güler, 2009a: 127 – 128). Belediye sosyalizmi kavramı, elektrik, su, aydınlatma gibi temel kamusal hizmetlerin devlet tarafından sahiplenilmesi ve belediye hizmetlerinin kent sakinlerinin refahının yükseltilmesi için kullanılması anlamına gelmektedir (Levey, 1909: 29). Bayramoğlu da (2015: 36) belediye sosyalizminin ilk dönem tartışmalarını, kent sakinlerinin gündelik yaşamlarını tehlikeye sokan kentsel sorunların ortadan kaldırılması çabalarının oluşturduğunu belirtmektedir. 20. yüzyılın başında Fransa’da ortaya çıkan belediye sosyalizmi uygulamaları da kent ölçeğinde refah sistemi araçları oluşturmuş ve 1950 sonrasında Kıta Avrupası’nda ortaya çıkan refah devleti uygulamalarının öncüsü olmuştur (Bayramoğlu, 2015).

Kıta Avrupası’nda ortaya çıkan refah devletleri, yerel yönetimlerin üstlendikleri işlevleri de dönüştürmüş; “kolektif tüketimin” örgütlenmesi (Pahl, 1978), Keynesçi Refah Ulus Devlet bağlamında (Jessop, 1994) yerel yönetimleri emeğin yeniden üretiminde en temel aktör haline getirmiştir (Şengül, 2009: 82). Sınıf merkezli tartışmalardan Castells’in öncülüğünü yaptığı yapısalcı yaklaşımlar yerel yönetimleri, kapitalist devletin tamamlayıcısı ve uzantısı olarak görse de -belli imkânlar dâhilinde- bu birimlere hegemonik sınıflar ve devlet aygıtı karşısında bir özerklik alanı da tanımaktadır (Şengül, 2009: 80). Bu yaklaşımlara göre devlet, bir yandan

kapitalist sermaye birikiminin çatlaklarını ve çatışmalarını en aza indirmeyi amaçlarken diğer yandan da emek-sermaye karşıtlığını dengeleyen politikalar uygulamaya koymak zorundadır. Fakat devlet bu iki kerte arasında denge kurmakta zorlanmaktadır. Üretim ve kârlılık noktasında sermayenin sorunları çözülsün de kolektif tüketime gündelik hayatla olan rabıtası, kolektif tüketimi ilgilendiren çoğu kentsel sorunun siyasallaşmasına neden olmaktadır (Geddes, 2009). Castells (1977: 324) bu durumu kentsel toplumsal hareketlerin oluşmasıyla ilişkilendirmekte ve yerel yönetimlerin özerkliğinin boyutunu ancak kentsel düzeydeki siyasal mücadelelerin belirleyeceğinin altını çizmektedir (Şengül, 2009: 80). Bu bağlamda yerel yönetimler kentsel krizlere çözüm üretme potansiyeline sahip olduğu düşünülen kurumlar olarak, 1970 sonrası refah devleti politikalarının neoliberal biçimde yeniden ölçeklendiği bir dönemde, kentsel toplumsal hareketler vasıtasıyla önem kazanan yerel otoritelere dönüşmüştür (Güler, 2009a: 132-133). Bir başka ifadeyle, kentsel toplumsal hareketlerin ve sol siyasetin yükseldiği 1970'li yıllarda belediye yönetimlerinin bir mücadele alanı olarak (Castells, 1977: 351) benimsenmeleri, kent yoksullarının sorunlarına yönelik çözümler üretmeyi amaçlayan yeni bir belediyeçilik anlayışının doğmasına imkân tanımıştır. Özellikle Batı Avrupa'daki kentlerde kolektif tüketim ve yeniden üretim alanları tartışmaları önem kazanmış; dezavantajlı olduğu varsayılan toplumsal grupların kentin karar alma süreçlerine dâhil edilmeleri kentsel toplumsal hareketlerin temel amacı olmuştur (Mayer, 2014: 104). Bu hareketin en somut örneklerinden biri İngiltere'de gerçekleşmiştir. *Kentsel solculuk, sol belediyeçilik ya da (yeniden) belediye sosyalizmi* adıyla, özel sektör yatırımlarını devre dışı bırakan ve yerine kentli orta sınıf ve emekçilerin çıkarlarını korumayı amaçlayan yeni bir belediyeçilik akımı ortaya çıkmıştır (Quilley, 2000: 602-605). Çoğunlukla büyük şehirlerde, neoliberalizmin yıkıcı sonuçlarına farklı kentsel grupları mobilize etmeye çalışan bu belediyeçilik hareketi, yeni sağ politikalarına karşı belediye yönetimlerini kent yoksullarına yönelik stratejiler üreten alternatif bir siyasal mücadele alanı olarak konumlandırmak istemiştir (Peck, 2011).

3. ÇERÇEVEYİ BELİRLEMEK: TÜRKİYE'DE YENİ BELEDİYEÇİLİK HAREKETİ

Çok partili hayata geçiş sonrasında Demokrat Parti iktidarıyla birlikte tarımda makineleşmenin yarattığı ihtiyaç fazlası emek gücünün kentlere göç etmesi (Keyder, 2014: 169; Şengül, 2009: 122) Türkiye'de düzensiz kentleşmenin başlangıcını oluşturmuş ve büyük metropollerdeki kent yoksulları sayıca artmıştır. Bu yeni kentsel sınıflar, barınma sorunlarını gecekondu inşa ederek, işsizlik problemlerini de kentlerin enformel sektörlerinde ve sanayi merkezlerinde çalışarak aşmak istemişlerdir (Şengül, 2009: 123 - 129). Dönemin ithal ikameci sanayileşme politikalarının ihtiyacı olan emek gücünü karşılama potansiyeli olan yeni kent yoksulları, 1963 yerel seçimlerinden sonra belediye başkanlarının doğrudan halk tarafından seçilmeye başlamasıyla, kentsel rantlardan pay almaya ve siyasal taleplerini de himayeci ilişkilerle elde etmeye başlamışlardır (Batuman, 2013; Zürcher, 2000). 1960'ların yerel siyaset deneyiminde emekçi sınıflar ve gecekonducuların kentsel yapının hâkim unsurlarını yeniden ölçeklendirmesi, emek güçlerinin kentleşmeye başladığı bu yıllarda kentsel siyasetin önemli bir gerilim alanına dönüşmesine zemin hazırlamıştır (Şengül, 2009).

1970'li yılların başında, gecekonducular ve kent emekçilerinin kentsel nitelikli sorunları Batuman'ın (2010, 2013) *kentleşme uzmanları* olarak ifade ettiği Mimarlar Odası nezdinde faaliyet gösteren kent plancıları ve mimarlar tarafından dikkate alınmaya başlamıştır. Kentleşme uzmanlarına göre gecekondu kent sakinleri, kalkınma odaklı sosyalist bir siyasal projenin potansiyeli konumundadır. Sol siyasetin yükseldiği ve sosyal adalet sorununun kentsel krizlere yol açtığı bir dönemde, siyasal özne olarak da tahayyül edilmeye başlanan gecekonducular, kentleşme uzmanları tarafından toplumsal bir sınıf olarak da kabul edilmektedir. Özellikle 1971 Darbesi sonrasında gecekondu yerleşim yerlerinin siyasi bir işlevi olacağına da keşfedilmesi, gecekondu kent sakinlerine yönelik kent siyasaları üretilmesi fikrini Mimarlar Odası bünyesinde olgunlaştırmıştır (Batuman, 2013: 75-76). Diğer yandan, yine 1971 Darbesi sonrası artan gecekondu yıkımları ve patronaj ilişkilerinin yürütücüsü olan mahalle derneklerinin kapatılması (Batuman 2013: 76-77) gecekondu kent sakinlerinin taleplerine siyasal bir çözüm getirilmesi tartışmalarını da kuvvetlendirmiştir. Böylelikle bir yandan himayeci ilişkileri yürüten kanalların tıkanması, diğer yandan da gecekondu yıkımları ve kentsel toplumsal hareketler, Türkiye yerel siyaseti için yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. 1973 yerel seçimlerinde kent yoksulları ve emekçileri, reylerini halkçı yerel politikalar tasarlayan adaylardan yana kullanmışlardır.

Kapsamlı ve bütüncül bir parti programı olarak ortaya çıkmayan toplumcu belediyeçilik hareketi, kent emekçilerinin ve yoksullarının siyasal taleplerine karşılık veren ve kentin kolektif tüketim kanallarını bu sınıfların

lehine kullanmayı amaçlayan kent projelerinin sonucunda oluşmuştur (Övgün, 2005; Şengül, 2009: 134). 1973 yerel seçimleri sonrası iktidarın ve yerel yönetimlerin farklı partilerden olmaları, yerel yönetimlere kaynak aktarımlarının önünü kesmiş; kent emekçilerine yönelik politikalar tasarlama noktasında istekli olan belediye başkanları, alternatif plan ve projeler üretmek mecburiyetinde kalmıştır. Toplumcu belediyecilik olarak ifade ettiğimiz bu yeni belediyecilik hareketi, dönemin ekonomik, siyasal ve toplumsal şartları altında meydana gelmiştir.

Tekeli'nin (1977, 2009) ifade ettiği toplumcu belediyecilik, *katılımı yaygınlaştıran, birlikçi-bütünlükçü* yönetimler kurmayı amaçlayan, *üretim sağlayan, tüketimi düzenleyen ve kaynak yaratan* belediyecilik prensiplerinden meydana gelmektedir. Bu yeni hareket, katılımı tabandan başlatmayı amaçlamış ve doğrudan halk katılımının egemen olduğu bir belediyecilik anlayışını benimsemiştir (Güler, 2009a; Köse, 1977; Tekeli, 1977, 2009). Katılımcı yerel yönetim anlayışının dışında, kentsel rantların küçük girişimci sınıfların elinden alınarak kent emekçileri lehine kullanılması, belediyelerin temel kentsel kamusal hizmetleri kendi imkânlarıyla üretmesi, temel gıda maddelerinin kent sakinlerine daha ucuz ve sağlıklı biçimde ulaştırılması ve merkezden özerk, kendi kararlarını kendi alabilen belediye yönetimlerinin inşa edilmesi (Bayramoğlu, 2015; Güler, 2009a; Yıldırım, 1979) bu yeni hareketin öne çıkan özellikleri olmuştur. Toplumcu belediyecilik hareketi, Türkiye'nin birçok il ve ilçesinde ciddi karşılıklar bulmuştur. 1970 sonrası kolektif tüketimin kaynaklarının ve araçlarının, siyasal mücadelelerin ve gerilimlerin temel konusunu oluşturmaları (Batuman, 2010: 230), 1977 yerel seçimlerinde toplumcu belediyeciliğin temel prensiplerinin CHP'nin parti programına da girmesini sağlamıştır.

Türkiye'de toplumcu belediyeciliğin gelişimi kuramsal arka planda ifade edilen ve Batı Avrupa'da refah devletinin kriziyle ortaya çıkan deneyim(ler)den farklı biçimde gerçekleşmiştir. Neoliberal politikaların yerel siyaseti biçimlendirdiği döneme kadar, Keynesçi siyasaların uygulandığı Avrupa ülkelerinde merkezi yönetim ve yerel yönetimler uyum içinde çalışmış ve yerel yönetimler (*local state*) refah devletinin tamamlayıcı unsurları olmuştur (Şengül, 2009: 82). Fakat geç sanayileşen ülkeler (Savaşkan, 2017) deneyiminde merkez – yerel ortaklığı (*partnership*) ancak 1980 sonrasında yerel kalkınma söylemini hedef alarak, neoliberal kentleşme pratiklerinin gelişmesine katkı sağlamak amacıyla gerçekleşebilmiştir (Doğan, 2005). Sanayileşmesini geç tamamlayan bir ülke olan Türkiye'de ise sol belediyecilik, Batı Avrupa örneklerinin zıddında bir konum almıştır. Özellikle yerel yönetimlerin 1970'li yıllar boyunca merkezi yönetimle yaşadığı çelişkiler ve gerilimler, yerel yönetimlerin merkezi yapılar karşısında alternatif bir iktidar aygıtı olarak kavranmasını sağlamış; merkezi yönetimin siyasal gücünü kırdığı düşünülen toplumcu belediyecilik, sol siyaset açısından demokratikleşmenin önemli bir aracı olarak algılanmıştır (Batuman, 2010: 232; Şengül, 2009: 173).

Toplumcu Belediyecilik hareketi, yerel siyasetin baskın aktörlerinden olan küçük girişimciler tarafından ciddi bir muhalefet görmüştür. Kentsel rantlardan mahrum kalmak istemeyen küçük girişimciler ve toplumcu belediyeciliği benimseyen başkanlar arasındaki gerilim, yerel siyasetin 1970'li yıllardaki temel gündemini oluşturmuştur. Aynı gerilimlerin parti içi muhalefetlerle CHP'nin parti içi teşkilatlarında da yaşanması, 1977 yerel seçimlerinde bir önceki dönemde görev yapan bazı belediye başkanlarının yeniden aday gösterilmemesiyle sonuçlanmıştır (Batuman, 2010: 236; Batuman, 2013: 81; Şengül, 2009: 133).

1977 yerel seçimleriyle bu defa parti programında da yer bulan toplumcu belediyeciliğin, 1970'lerin sonunda gecekondulu sol grupların politik potansiyelleriyle daha radikal bir boyuta ulaşması, CHP'nin parti zemininde tepkiyle karşılanmıştır. Diğer yandan, toplumcu belediyeciliğin gecekondulular dışındaki kent yoksullarına gerektiği kadar nüfuz edememesi, bu hareketi geniş katılımlı bir siyasal mücadele olmaktan alıkoymuştur (Şengül, 2009: 134-136). Tüm bu olumsuz tabloya rağmen 1973 yerel seçimleriyle ortaya çıkan toplumcu belediyecilik hareketi, siyasal bir başarısızlıkla değil, 12 Eylül Darbesi'yle sonlanmıştır.

3.1. Literatür Analizi

Toplumcu ya da yeni belediyecilik tartışmalarına özgü geniş bir literatür olduğu söylenebilir. Bu literatürün oluşmasında da en temel ve büyük katkı Tekeli'ye (1977, 2009) aittir. Dönemin Ankara Belediyesi'nin danışmanlığını da yürüten İlhan Tekeli, "toplumcu belediyecilik" adı verilen kavramın temel prensiplerini ve amaçlarını ayrıntılı olarak ifade etmiştir. Tekeli'nin katkısına ek olarak, toplumcu belediyecilik tartışmalarının diğer önemli boyutunu da kavramın tarihsel arka planına yoğunlaşan çalışmalar (Bayramoğlu, 2015; Güler, 2009a, Yıldırım, 1979)

oluşturmaktadır. Söz konusu eserler, toplumcu belediyeçiliğin oluşmasına katkı sağlayan Paris Komünü, belediye sosyalizmi ve kentsel toplumsal hareketler tartışmalarını tarihsel arka plana oturtarak, kavramın Türkiye’de oluşum sürecinin teorik zeminini inşa etmişlerdir.

Toplumcu belediyeçilik tartışmalarıyla ilgili alana katkı sunan eserlerin bir bölümü de toplumcu belediyeçilik uygulamalarının (1973-1980) il ve ilçe düzeyindeki somut örneklerine yoğunlaşmaktadır (Bayraktar, 2014; Bayraktar ve Penpecioglu, 2009; Bayramoglu, 2015; Ergun ve Gul, 2009; Kahraman, 1978; Kılavuz ve Yüksel, 2017; Sakarya, 2016; Sezgin, 2017; Turkmen, 2006). Bu eserlerde Ankara, İzmit, İzmir-Gültepe, Ordu-Fatsa, Çanakkale, Antalya gibi yerleşim yerlerinde uygulamaya konan toplumcu belediyeçilik prensiplerinin genel hatlarına odaklanılmıştır. Ergun ve Gul (2009) toplumcu belediyeçilik ve kentsel dönüşüm kavramlarını inceledikleri çalışmalarında Fatsa örneğine de ayrıntılı olarak yer vermiş ve toplumcu belediyeçiliğin katılımcılık prensibinin Fatsa’da “halk komiteleri” ile ortaya çıktığını ifade etmiştir. Kılavuz ve Yüksel de (2017) Fatsa örneğinde katılımcı bütçe uygulamalarını ele almış ve halkın yerel kamusal hizmetlerin üretim sürecine doğrudan katılımının belediye hizmetlerini kolaylaştırdığını ifade etmişlerdir. Ankara örneğinde Dalokay ve Dinçer dönemlerinde belediye yönetimindeki ortaklaşa ve müşterek yerel yönetim anlayışı, belediye yönetiminde aktörler nezdindeki katılımın da önemini vurgulamaktadır (Bayraktar ve Penpecioglu, 2009). İzmit’te Erol Köse döneminde kooperatifçilik faaliyetleriyle toplu konut projeleri yapılması (Sezgin, 2017: 60) ve Ankara’da Dinçer döneminin Batıkent Toplu Konut Projesi’nin demokratik örgütlenme modeli olarak görülmesi de (Bayraktar, 2014) yeni belediyeçilik hareketinin önemli tartışma konularını somut örneklerle ifade etmektedir. Söz konusu çalışmalarda, bütüncül bir toplumcu belediyeçilik anlayışından söz etmek olanaklı değildir. Fakat bu eserlerin çoğu, dönemin belediye başkanlarının halka yönelik kentsel politikalar ürettiklerini ve büyük ölçüde Tekeli’nin (1977) kavramsallaştırdığı prensiplerin birine veya birkaçına uygun projeler geliştirmeye çalıştıklarını belirtmektedir.

Toplumcu belediyeçilik tartışmalarını ekonomi-politik perspektifte ele alarak, bu hareketi toplumsal adalet sorunuyla ilişkilendiren ve geçeköndü problemine yoğunlaşan çalışmalar da mevcuttur. Şengül (2004, 2009) toplumcu belediyeçilik tartışmasını Türkiye’nin “kentleşme deneyimiyle” ele almış ve 1950-1980 yılları arasında emek gücünün kentleşmesi olarak ifade ettiği dönemde toplumcu belediyeçilik deneyimini irdelemiştir. Alana önemli bir katkı sunan Batuman da (2010, 2013) toplumcu belediyeçilik tartışmalarını “kentsel siyasetin” önemli bir parçası olarak ele almış ve toplumcu belediyeçilik hareketini yeni kentsel aktörlerin oluşması ve yeni toplumsal sınıfların ortaya çıkmasıyla ilişkilendirmiştir.

Toplumcu belediyeçilik tartışmalarıyla alakalı önemli bir literatür, SHP’li belediyelerin (1989-1994) deneyimine odaklanmaktadır (Güler, 2009b; Güneş, 2009). Özellikle 1980 sonrasında yeni sağ politikaların etkisiyle belediye hizmetlerinin özelleştirilmesi ve piyasalaştırılması, toplumcu belediyeçiliğin neoliberal dönemde nasıl hayata geçirilebileceği tartışmalarını gündeme getirmiştir. Güler (2009b) yeni sağ politikaların baskın olduğu siyasal ekonomik bir yapıda, sosyal demokrat vaatlerle ön plana çıkan belediye başkanlarının, neoliberal kent politikalarından sıyrılmakta güçlük çektiğine odaklanmıştır. Bayramoglu da (2015) 21. yüzyıldaki toplumdaki belediyeçilik uygulamalarını bazı Latin Amerika şehirlerindeki toplumsal hareketler ve katılımcı bütçe oluşturma prensipleriyle ilişkilendirmiş ve neoliberal kentsel siyaset bağlamında katılımcı yerel yönetim anlayışının hangi koşullarda mümkün olabileceğini somut örneklerle pekiştirmiştir.

Toplumcu belediyeçilik tartışmalarına katkı sağlayan eserlerin bir kısmı da reform çalışmalarına odaklanarak (Kamalak, Gül ve Beyazıt, 2009; Kurt, 2009) 2004 sonrası yerel yönetim reformlarıyla, sosyal demokrat ilkelerin yerel düzeydeki uygulanabilirliği üstüne tartışmalar yürütmüştür. Kamalak, Gül ve Beyazıt (2009) yerel demokrasi ve katılım kavramlarını ön plana çıkararak, 5393 sayılı yeni Belediye Yasası bağlamında katılım ve yerel özerkliğin hangi şartlarda mümkün olabileceğine dair bir tartışma yürütmüşlerdir. Yazarlar bu tartışmayı, sosyal demokrasinin temel ilkeleri ve yerel yönetimler arasında kurdukları bağlantılarla yürütmüşlerdir. Kurt’un (2009) eseri de yerel yönetim reformlarına odaklanmış; büyükşehir belediyesi, belediye ve il özel idaresi reformlarında “toplumcu belediyeçilik” prensiplerinin hangi koşullarda uygulamaya konabileceğini tartışmaya açmıştır.

4. DENİZLİ’DE YENİ BELEDİYEÇİLİĞE DOĞRU

Anadolu kaplanı ve yeni sanayi merkezi olarak tanımlanan Denizli kenti (Eraydın, 2002; Filiztekin ve Tunalı, 1999; Pamuk, 2008), 1980 sonrasında ihracata dayalı sermaye birikiminin önemli şehirlerinden biri olmuştur.

Tekstil merkezi olarak konumlanan kent, Babadağ, Kızılcaölük ve Buldan gibi ilçelerinde yaygın bir üretim aracı olan dokuma tezgâhlarıyla ünlüdür. 1970’li yıllarda Denizli’nin kalkınmada öncelikli yöreler kapsamına alınması ve yine aynı dönemde işçi şirketleri vasıtasıyla kentte birçok fabrika kurulması (Türkün-Erendil, 2000), kentin sanayileşmesine önemli katkılar vermiştir. İhracata dayalı üretim ilk defa bu yıllarda başlamış ve artan üretim kapasiteleri, Denizli’yi önemli bir çekim merkezi haline getirmiştir. 1970’li yıllar Denizli’nin kentleşme hikâyesinin başlangıcı olarak nitelendirilebilir (Savaş Yavuzçehre, 2013).

Denizli, çok partili hayata geçişle birlikte Demokrat Parti’nin önemli seçim başarıları elde ettiği (İnan, 2005) ve daha sonra bu başarıyı Adalet Partisi’nin devraldığı bir kenttir. Tek parti döneminde CHP’nin korporatist politikalarından duyulan huzursuzluk ve Varlık Vergisi’nin toplanmasında uygulanan keyfi düzenlemeler (Çeğin, 2012: 136; Haytoğlu, 2005: 162 – 163) Denizli’de sağ siyasetin olgunlaşmasının temel nedenlerindedir. Diğer yandan, çok partili hayata geçişle birlikte Denizli kentinin tarıma dayalı ekonomide yaşadığı problemler, faturanın tek parti iktidarına kesilmesine sebep olmuştur (Yağcıoğlu, 2018). Bu bağlamda 1970’li yıllara kadar merkez sağ partiler hem yerel hem de ulusal siyasette baskın bir konumda bulunmuştur.

Hem sağ hem de sol siyaset için radikal unsurları/ aktörleri yerel siyasal yapısının içinde barındırmayan Denizli, Çeğin’in (2018) ifadesiyle “orta yolcu” bir siyasal ortamın şekillendirdiği bir kent görünümünde olmuş; Türkiye’nin yerel ve ulusal siyasetinde öne çıkan eğilimler Denizli’de de benzer biçimlerde⁴ karşılık bulmuştur (Aydın, 2019). Diğer yandan önemli bir sanayi kenti olmasına rağmen iş dünyası ya da tüccarlar 2000’li yılların başına kadar hem yerel hem de ulusal siyasete mesafeli olmuş; yerel siyaseti uzunca bir dönem mimar, mühendis, tüccar, esnaf, vb. meslek grupları domine etmiştir (Aydın, 2019). Kaşıkçı’nın (2018) ifade ettiği gibi Denizli’de yerel siyaset dar bir aktör grubuyla şekillenmiş ve uzunca süre bir rekabet ve mücadele alanı olarak geniş bir toplumsal tabana yayılmamıştır (Aydın, 2019: 297).

1970’li yıllara kadar Denizli yerel siyasetini, büyük çoğunluğu belediyeçilik ya da kentsel kamusal hizmetlerle ilişkili olmayan problemler belirlemiştir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Denizli’ye kurulması beklenen basma iplik fabrikasının Nazilli’de açılması (İnan, 2007), “Denizli, Ankara’dan hak ettiği yatırımları ve teşvikleri alamıyor” söylemini (Aydın, 2019; Uysal, 2013), yerel siyasal alanın uzunca dönem en sivri tartışması haline getirmiştir. Bu nedenle yerel siyaset uzunca bir dönem, farklı siyasal partiler arasında bir rekabet alanı olmaktan çok, kente yatırım çekme aracı olarak görülmüştür (Aydın, 2019). Hem sağ hem de sol siyaseti şekillendiren bu retorik, ulusal ve yerel siyaset açısından Ankara ile iyi ilişkiler kurmayı, (yerel) siyasetin temel amacı haline getirmiştir. Diğer yandan, yerel eşraf ve tüccarların himayeci ilişkilerle aşmaya çalıştıkları ekonomik problemleri (Özüğurlu, 2012) ve CHP’ye -büyük bir çoğunluğu tek parti döneminin ekonomik politikalarından kaynaklı- duyulan hoşnutsuzluk dışında (Yağcıoğlu, 2018), yerel siyaset uzunca bir dönem kolektif tüketimle ilişkili olmayan ulusal siyasal konuların etkisinde kalmıştır (Aydın, 2019).

Yerel siyasetin kolektif tüketimi ilgilendirmeyen konularla şekillenmesinin bir diğer önemli nedeni de Denizli’nin kentleşme süreciyle ilgilidir. 1960’ların sonuna kadar orta ölçekli bir tarım kenti görünümünde olan Denizli’nin mevcut kentsel yapısı, barınma, ulaşım, temizlik, temel gıda maddelerinin temini gibi kamusal hizmetlerin kentsel problemler olarak algılanmasına imkân vermeyecek düzeydedir (Savaş Yavuzçehre, 2013). Diğer yandan, 1960’lı yıllar Kaşıkçı’nın (2018) ifadesiyle yerel siyasetçilerin “yerel siyaseti” yeni kavramaya başladıkları bir dönemdir. Böylelikle 1970’li yıllara kadar Denizli yerel siyaseti farklı toplumsal sınıflar arasında gerilime/çatışmaya sahne olmamış; kolektif tüketimi düzenleyen araçlar ve süreçler, yerel siyasetin gündeminde baskın bir biçimde yer almamıştır. Denizli yerel siyasetinde belediyeçilik hizmetlerinin ilk defa politik bir propaganda aracı olarak kullanılması Gönüllü ile gerçekleşecektir (Aydın, 2019).

4.1. 1973 Mahalli İdareler Seçimleri ve Hasan Gönüllü’nün ‘Yeni Belediyeçilik’ Söylemi

1973 yerel seçimleri öncesi Denizli, önemli kentsel sorunlarla yüzleşmeye başlamıştır. Devlet teşvikleri ve yatırımlarıyla gelişen sanayileşme, kentleşmeyi radikal biçimde etkilemiş ve çevre il ve ilçelerden gelen göçlerle gecekondu yerleşim yerleri çoğalmıştır. Artan nüfus, temel belediyeçilik hizmetlerinin sunumunu da zorlaştırmış;

⁴ Çok partili hayata geçişle birlikte Denizli’de DP’nin birinci parti konumuna gelmesi, 1973-1980 yılları arasındaki ulusal ve genel seçimlerde CHP’nin oylarını kademeli biçimde arttırması, 1980 Darbesi’nden hemen sonraki seçimlerde ANAP’ın merkez sağ oyları toparlaması ve 2002 seçimlerinden sonra AK Parti’nin Denizli’deki başarısı gibi birçok örnek Çeğin’in (2018) ve Aydın’ın (2019) bulgularını desteklemektedir.

dar bir alana sıkışan kent, sanayileşmenin yarattığı büyümeyi kaldırmakta zorlanmıştır. Diğer yandan sanayileşme, kentin toplumsal sınıflarını da dönüştürmeye başlamıştır. Henüz topraksal üretimle bağı koparmayan yeni bir sanayi işçisi sınıfı da doğmaktadır. Bu yeni sınıf, düzensiz ve çarpık kentleşmenin yarattığı kentsel problemleri derinden hissetmeye başlamıştır (Aydın, 2019; Savaş Yavuzçehre, 2013; Uysal, 2017: 35).

Denizli’de yeni belediyeçilik hareketinin öncüsü olacak Hasan Gönüllü, İTÜ’de Mimarlık eğitimi aldıktan sonra memleketi Denizli’ye dönmüş ve proje işlerinde çalışmaya başlamıştır. Çalışma hayatının ilk dönemlerinde yerel siyasete çok yakın olmadığını belirten Gönüllü, aday olma sürecini şu şekilde ifade etmektedir (Uysal, 2017: 146):

“... Bizim dönemimizde siyaset yapan kişi azdı. Kongrelerde adaylar kazanmak için güçlü liste oluşturmak isterlerdi, benim siyasete girişim de öyle oldu. Yönetimde bir dönem çalıştıktan sonra, parasal kaynaklarım sınırlı olduğu için ikinci kez yönetici olmak istemedim ama yeni yine de listeye aldılar. İl sekreterliği yaptım ve sonra da belediye başkan adayı⁵ oldum”.

Gönüllü, kolektif tüketimi ilgilendiren sorunları toplumsal adalet sorunu içinde değerlendirmiş ve seçim propagandasını bu söylem üstüne kurmuştur (Aydın, 2019: 238). Seçim bildirgesinin büyük bir çoğunluğunu kent yoksullarına ayıran Gönüllü, toplumcu belediyeçilik hareketinin önemli bir adayı olarak seçimlere hazırlanmıştır. Gecekonduların su ve elektrik temininden yoksun olmaları, çamurlu yollar, yüksek arsa fiyatları, dağınık ve düzensiz belediye hizmetleri, kamusal hizmetlerden yararlanma noktasında himayeci ilişkilerin baskın olması ve kentsel düzeydeki toplumsal adalet sorunu (Gönüllü, 2016, 2017, 2018) Hasan Gönüllü’nün seçim bildirgesinin temel konularıdır. Özellikle seçim bildirgesinin hayat pahalılığı başlığında Gönüllü, kolektif tüketimin en önemli araçlarından biri olan gıda maddelerinin temininde semt pazarları kuracağını vaat etmiştir.

Gönüllü’nün seçim beyannamesinin bir diğer önemli boyutu da yerel siyaseti bir gerilim ve mücadele alanı olarak belirlemesine ilişkindir. Propaganda süreçlerinin neredeyse tamamında kent yoksullarına ve gecekonduculara yer veren Gönüllü, belediyenin imkân ve kaynaklarını bu sınıflara yönelik kullanacağını ifade etmiştir (Aydın, 2019: 239). Seçim beyannamesinde kentli yoksulların yerleşim alanlarını “kenar mahalleler” kavramıyla ele alan Gönüllü, kent yoksullarının belediye meclislerinde temsil edilmediğini de ifade etmiştir (Gönüllü, 2016). Gönüllü’nün adaylık sürecinin temel argümanları, henüz olgunlaşma aşamasında olan toplumcu belediyeçilik hareketinin temel prensipleriyle benzerlikler göstermektedir (Aydın, 2019).

1973 yerel seçimleri Denizli’de üç parti arasında (CHP-AP-Demokratik Parti) geçmiştir. Seçim çok düşük katılımı gerçekleştirmiş, 42.276 seçmenden sadece 24.448’i sandığa gitmiştir. Gönüllü en yakın rakibi Candoğan’dan sadece 538 oy fazla alarak (9.543 oyla) belediye başkanı seçilmiştir (Gönüllü, 2016). Gönüllü’nün başkan seçilmesindeki en önemli etken, merkez sağ oyların AP ve Demokratik Parti arasında⁶ bölünmesi olmuştur (Aydın, 2019: 237; Yağcıoğlu, 2018).

4.2. Hasan Gönüllü Dönemi’nde Yeni Belediyeçilik ve Kentsel Düzeyde İlk Gerilimler

Gönüllü’nün belediye başkanı olduğu dönemde Denizli modern bir kent görünümünden uzaktır. Otopark, mezbaha, asli mezarlık, toptancı hali ve 1. Sanayi Sitesi gibi kolektif tüketimi ilgilendiren temel yatırımlar ilk defa 1963-1968 yılları arasında dönemin Belediye Başkanı Mehmet Candoğan tarafından yapılmış; imar planları uygulamaları da ancak 1965 yılında kentin çok kısıtlı bir bölgesinde gerçekleştirilebilmiştir (Kaşıkçı, 2018; Uysal, 2017: 275 – 276). Belediyenin kısıtlı kaynaklarından dolayı⁷ ilk asfalt yol Denizli’ye 1965 yılında gelebilmiştir (Uysal, 2017: 32). Sümerbank ve Sarayköy İplik Sanayii’nin yarattığı istihdam kentin nüfusunu da arttırmış; kente yeni göç eden kırsal kesimdeki vatandaşlar, gecekondu yerleşimlerinin çoğalmasına sebep olmuştur (Savaş Yavuzçehre, 2013; Uysal, 2017: 35). Çarpık kentleşmenin yarattığı en temel sorunlardan biri de kentin dar bir alana sıkışmasıdır. Bu durum ulaşımı güçleştirirken, yolların toz ve çamur içinde olması da nüfusu artan kentin en temel sorunlarından biri olmuştur (Aydın, 2019; Uysal, 2017).

5 Gönüllü hem kendisiyle yapılan mülakatta (2018) hem de belediye başkanlığı yıllarını anlattığı eserinde (2016) yerel siyasete ilgi duymasında dönemin kentsel düzeydeki toplumsal adalet sorunlarının etkili olduğunu belirtmektedir. Partinin il teşkilatının yaptığı ön seçimde 153 oy alan Gönüllü, rakiplerine önemli bir üstünlük sağlamıştır (Gönüllü, 2016: 18).

6 DP’nin adayı Fehmi Yılmaz 3.500 oy almıştır. Gönüllü’nün AP adayından 538 oy fazla aldığı düşünüldüğünde, AP’nin seçimi kaybetmesinde 3.500 oyu ciddi bir potansiyel taşıdığı belirtilebilir.

7 Gönüllü’den önce başkanlık görevinde bulunan Ali Dartanel (1968-1973) Denizli’nin elektrik ve su altyapısından mahrum olduğunu ve hatta kentteki çöplerin bile at arabasıyla toplandığını belirtmektedir (Uysal, 2017: 140-142).

Dar bir kentsel mekâna sıkışan kenti genişletmek isteyen Gönüllü, başkan seçilmesinin hemen akabinde kentin imar planını oluşturmak için çalışmalara başlamış ve 42. Madde uygulaması adı verilen düzenlemeyle, çoğunluğu ilk görev yıllarında olmak üzere kentin ana akslarını belirleyen on sekiz cadde açmıştır (Uysal, 2017: 88). Yolların ve caddelerin açılması ve genişletilmesi hususunda mülk sahiplerini ikna yoluna giden Gönüllü, gerilim ve anlaşmazlık yaşadığı durumlarda da istimlak yolunu seçmiştir (Gönüllü, 2016, 2017, 2018). Gönüllü'nün sokak ve caddeleri genişletmesi yerel siyasal alandaki ilk gerilimi oluşturmuş; AP Grubu belediye meclisinde Gönüllü'nün 42. Madde uygulamasına büyük ölçüde karşı çıkmıştır (Aydın, 2019: 242; Yağcıoğlu, 2018). Tepki sadece belediye meclisiyle kısıtlı kalmamış, Gönüllü bu uygulama esnasında birçok tehditle karşılaşmıştır (Gönüllü, 2018; Uysal, 2013: 88). Kentin imar düzenlemeleri sadece kentsel gerilimlere değil, yoksullara yönelik kent stratejilerinin de gecikmesine neden olmuştur.

1970'li yıllarda şehrin merkezi sayılan Kaleiçi'nde bulunan tek pazar yeri, sanayileşen bir kentteki vatandaşların ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde değildir. Gönüllü'ye göre şehirde sadece tek bir pazar yerinin olması, kent sakinlerinin de tepkisine neden olmuş; 1977 yılından sonra başta Karaman Mahallesi olmak üzere şehrin birçok noktasına açık semt pazarları kurulmuştur (Gönüllü, 2016: 148 – 150). Kolektif tüketim noktasında kentleşmeye yeni başlayan bir şehirde semt pazarlarından temin edilen gıda maddeleri belediyenin denetimine girmiş ve kent sakinlerinin ucuz ve sağlıklı alışveriş yapabilmesi konusunda belediyenin ilgili birimleri Gönüllü tarafından görevlendirilmiştir (Gönüllü, 2016).

Gönüllü'nün toplumcu belediyeçilik uygulamalarında tanzim satış mağazaları önemli bir yer tutmaktadır. Şeker, un, margarin gibi temel gıda maddelerinin temininde yaşanan problemler, tanzim satış mağazalarının kurulmasında temel faktör olmuş; kentte yaşanan “şeker kıtlığı”, tanzim satış mağazalarının kurulmasına zemin hazırlamıştır. 1976'da Gönüllü'nün girişimiyle kurulan Döner Sermaye Müdürlüğü, fabrikalardan şeker tanzim etmiş; bakkallara ve kent sakinlerine maliyetine şeker satışları başlamıştır (Gönüllü, 2016: 171-173). TANZİM satış mağazaları halk tarafından büyük bir ilgi görmüş ve 1977 yerel seçimleri öncesinde Gönüllü'yü ön plana çıkaran en önemli kent politikalarından biri olmuştur.

Gönüllü'nün toplumcu belediyeçilik uygulamalarından biri de içme suyu teminiyle ilgilidir. Sanayileşmeyle artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak içme suyu altyapısının mevcut olmaması, en temel kentsel kamusal hizmetlerden birini, önemli bir yerel siyasal problem haline getirmiştir. Özellikle kenar mahalle olarak adlandırdığı gecekondu yerleşim yerlerinde su altyapısının olmamasından kaynaklı problemler de halk tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Gönüllü, 1976 sonrasında kentin çeşitli noktalarına içme suyu depoları kurmuş ve çok kısa bir zaman aralığında kentin büyük bir bölümüne içme suyu altyapısı getirilmiştir. İçme suyu aboneliği için gerekli malzemeler, belediyenin aldığı araç-gereçlerle sağlanmış ve kent sakinlerinin abonelik masraflarının düşürülmesi amaçlanmıştır (Gönüllü, 2016: 129, 2017, 2018).

Düzensiz kentleşmenin yanında 1976'da vuku bulan depremin Denizli'de konut stoklarını ciddi biçimde azaltması, barınma sorununu önemli bir kentsel problem haline getirmiştir. 1977 seçimleri öncesi 5.000 sosyal konut projesiyle seçime hazırlanan Gönüllü, ucuza arsa temini, sağlıklı yaşam alanı oluşturulması, kentin sağlıklı biçimde büyümesi ve kent yoksullarının ev sahibi olabilmesi gibi amaçlarla 1978 yılında “Denizli Belediyesi Toplu Sosyal Konut Yapı Kooperatifinin” kurulmasını sağlamıştır. Kooperatif birkaç alt birimden oluşmuş ve farklı meslek gruplarının konut alabilmesi için sosyal konut projesi yaygınlaştırılmıştır. Gönüllü, kooperatife üye olan vatandaşların kolayca kredi temin edebilmesi için farklı kurumlarla anlaşma yoluna gitmiş; 1980 Darbesi'ne kadar birçok alt kooperatife yeterli sayıda tapu temin edilmiştir (Gönüllü, 2016: 142-146, 2017, 2018).

Gönüllü'nün belediyeçilik uygulamalarının toplumsal bir mutabakat içinde gerçekleştiğini söylemek olanaklı değildir. Kentsel düzeydeki gerilimin ilk odağı belediye meclisidir. 1973 yerel seçimleri sonrasında Gönüllü'nün partisi belediye meclisinde çoğunluğu yakalamış olsa da, merkez sağ partilerin üye sayısı CHP'den fazladır. AP ve Demokratik Partili meclis üyeleriyle yaşadıkları anlaşmazlıkların çoğunda esnaf ağırlıklı merkez sağ partilerin baskın olduğunu ve çoğu meclis kararının AP'li ve Demokratik Partili belediye meclis üyelerinin etkisiyle şekillendiğini belirtmiştir (Gönüllü, 2017). Kaleiçi Esnafının çoğunlukta olduğu belediye meclisi, yerel siyasetin ilk gerilimlerine sahne olmuştur.

Gönüllü'nün küçük ve orta ölçekli esnafla yaşadığı gerilim ve rekabet, belediye meclisiyle sınırlı kalmamıştır. Gönüllü, belediyenin tüketimi düzenleme noktasındaki halkçı politikaları, yerel esnaftan büyük tepki almış; "ekmek üretimi" ve "belediye yönetiminin ekmek fiyatını belirlemesi" önemli bir yerel siyasal problem haline gelmiştir. Ekmek fiyatının Fırıncılar Derneği ve Belediye yönetiminin uzlaşması sonucu belirlenmesi, siyasal aktörlerle küçük üreticiler arasındaki ilk gerilimi başlatmıştır. Özellikle ekmek satışında Fırıncılar Derneğinin bakkallara düşük kâr marjları sunmaları, bakkalların ekmek satmamasıyla sonuçlanmış ve bu durum yerel düzeyde ekmek teminini önemli bir yerel siyasal problem haline getirmiştir. Kendisiyle yapılan derinlemesine mülakatlarda da Gönüllü (2017, 2018) ekmek temini noktasında büyük problemler yaşadığını belirtmiş ve görev yaptığı dönemin en büyük sorunlarından biri olduğunu ifade etmiştir. Gönüllü bu dönemde, fırınların denetiminde işçileri sendikalaşmaları konusunda da uyarılmış ve onlara yasal haklarını hatırlatan söylemlerde bulunmuştur (Gönüllü, 2016, 2017). Gönüllü, ekmek fiyatlarının belirlenmesiyle başlayan problemleri aşmak adına, 1979 yılında Denizli Ekmek ve Gıda Sanayi A.Ş. adında bir anonim ekmek şirketi kurulmasını sağlamıştır (Gönüllü, 2016: 249).

Gönüllü'nün küçük esnafla yaşadığı çatışma, ekmek fiyatının belirlenmesi konusuyla sınırlı değildir. Tanzim satış mağazaları, halka ucuz şeker temini için bakkallara toptan satış yapmış fakat bakkallar bu ürünleri kent sakinleri yerine esnafa satmışlardır. Şeker kıtlığının yarattığı kentsel sorun daha da büyümüş ve Gönüllü'nün talimatıyla söz konusu mağazalar şekeri doğrudan halka arz etmişlerdir. Bu durum belediye önderliğinde halka ucuza gıda temini fikrini daha da olgunlaştırarak, tanzim satış mağazalarını önemli bir tüketim mekânı haline getirmiştir (Gönüllü, 2016, 2017).

Gönüllü, seçim beyannamesinde kentsel kaynakları kent yoksulları lehine kullanacağını ifade etmişti. Bu bağlamda Gönüllü yedi yıllık görev süresince, yoksul mahallelere elektrik ve su temini, semt pazarları kurulması, konut arzının yükseltilmesi, tanzim satış mağazaları kurulması gibi birçok kentsel kamusal hizmeti gerçekleştirilmeye çalışmıştır (Gönüllü, 2016; Aydın, 2019). Gönüllü, halkçı yerel politikalarını tüketimi düzenleme noktasında kullanmış ve belediye, halka ucuz gıda maddeleri temin etmede ve temel kentsel kamusal hizmetlerin daha ucuza sağlanmasında aracı bir kurum olmuştur. Kentsel kaynakların, kentleşmeye yeni başlamış bir şehirde kısıtlı olması, belediyeyi belli noktalarda kaynak yaratmaya ve üretmeye zorlamış; küçük esnaf ve tüccarlar hem belediye meclisinde hem de kamusal alanda belediyenin kentsel politikalarıyla gerilimler yaşamıştır. Bu noktada Denizli tarihinde ilk defa kentsel kamusal hizmetlerin yarattığı gerilimler, yerel siyasetin -kısıtlı da olsa- yerel politikalar bağlamında ulusal siyasetten ayrışmasını sağlamış ve kentsel nitelikli sorunlar yerel siyasetin ajandasında yer bulmuştur (Aydın, 2019).

1977 yerel seçimlerinde sadece 221 oy farkıyla başkan seçilen Gönüllü, 1973 yılına kıyasla oylarını arttırsa da aynı durum AP adayı için de geçerli olmuş; yerel seçim sonuçları milletvekili seçim sonuçlarını oy yüzdeleriyle büyük benzerlikler göstermiştir. AP ve CHP adayları arasındaki oy farkları iki seçim döneminde de oldukça az olmuş; merkez sağ oylarının partiler nezdinde bölünmesi, her iki seçim döneminde de Gönüllü'nün başkan seçilmesini sağlamıştır (Aydın, 2019: 237).

Tablo 1: Denizli’de 1973 ve 1977 Tarihli Ulusal ve Yerel Seçim Sonuçları

Mahalli İdareler Seçimleri (Belediye Başkanlığı)	Milletvekili Genel Seçimleri		
1973	AP	%36	%37
	CHP	%39	%32
	DEMOKRATİK PARTİ	%14	%19
	DİĞER PARTİLER VE GEÇERSİZLER	%11	%12
1977	AP	%46,3	% 42,5
	CHP	%46,8	% 44
	DEMOKRATİK PARTİ	%0,9	% 2,5
	MSP	%1,1	% 3,5
	DİĞER PARTİLER VE GEÇERSİZLER	%4,9	% 7,5

Kaynak: (Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yerel Seçim Sonuçları, 1977; Gönüllü, 2016: 39; TÜİK Seçim Sonuçları Veri Tabanı)

4.3. Gönüllü Dönemi İçin Genel Değerlendirme

1977 yerel seçimleri, 1973’e kıyasla daha yoğun bir katılımı gerçekleştirmiş ve Gönüllü 221 oy farkla belediye başkanı olmuştur. 1973 yerel seçimlerine halkçı kentsel politikalarla hazırlanan Gönüllü’nün kent yoksullarına yönelik kentsel stratejilerinin büyük bir çoğunluğu, 1976 sonrasına kalmıştır. Bu durum, Gönüllü’nün ilk görev yıllarını büyük ölçüde kentin imar konularını çözmeye ayırmasından kaynaklanmıştır. Fakat Gönüllü (2018) bu durumun bir tercihten ziyade zorunluluktan kaynaklandığını ifade etmektedir. Sanayileşmeyle birlikte artan göçler ve düzensiz kentleşme, kentsel düzeyde kapsamlı yerel politikaların gerçekleştirilmesini engellemiştir. En temel kamusal hizmetlerin sunumu için bile gerekli altyapının olmaması ve belediyenin gelirlerinin düşük olması (Aydın, 2019: 244), kent yoksullarına yönelik yerel politikaların oluşturulmasına ket vurmuştur. Bu bağlamda Gönüllü ilk etapta kenti kırsal görüntüsünden kurtarmak istemiş; bu sürecin başlangıcını da kentin yeniden yapılanması oluşturmuştur (Aydın, 2019: 242). Denizli Belediyesi’nde takriben 30 yıla yakın Yazı İşleri Müdürü olarak görev yapan Ferit Uzun’un Gönüllü’nün 42. Madde uygulaması için ifade ettikleri önemlidir (Uysal, 2017: 213-214):

“...Her seçilen belediye başkanı bu şehre hizmet etmek için çaba harcadı. Ama hizmet önceliği, ihtiyaç önceliği ve hizmetin kalitesi önemliydi. Örneğin yol yokken bir sinema yapmak çok büyük bir hizmet olmuyordu.⁸ Bana göre en başarılı dönem Hasan Gönüllü dönemidir. Bu şehri kasaba hüviyetinden çıkartıp, şehir hüviyeti kazandıran Gönüllü’dür”.

Gönüllü’nün imar düzenlemeleri belediye yönetimi ve bu uygulamaya karşı çıkan mülk sahipleri arasında gerilimler yaratmış; Gönüllü ancak 42. Maddenin uygulamasını -büyük oranda- tamamladıktan sonra, üretimi ve tüketimi düzenleyen belediyeçilik faaliyetlerine yoğunlaşabilmiştir. Her ne kadar Gönüllü, 1973 yerel seçimleri öncesi seçim beyannamesinin büyük bir çoğunluğunu kent yoksullarına ayırsa da, bu sınıflara yönelik kentsel politikalar üretmesi, imar uygulamaları sebebiyle ikinci seçim dönemine kalmıştır. 1973 yılından sonra Denizli’de çok geniş düzeyde kentsel alanların imar düzenlemeleriyle yeniden yapılandırılması, Gönüllü’nün “halkçı başkan” yerine “caddeler yapan başkan” olarak anılmasına neden olmuştur (Uysal, 2017: 87).

Gönüllü, görev yaptığı dönemde, küçük esnaftan, parti yönetiminden ve belediye meclisinden⁹ ciddi bir muhalefet görmüştür. Türkiye deneyimine benzer biçimde (Şengül, 2009) Gönüllü’nün kolektif tüketimin temel araçlarını kent yoksulları lehine yeniden düzenlemesi, yereldeki farklı aktörlerin tepkisini çekmiştir. Türkiye

⁸ Vurgular yazara aittir.

⁹ Gönüllü’nün toplumsal belediyeçilik uygulamalarını henüz uygulamaya başlamadığı bir dönemde belediye encümeninde yaşanan anlaşmazlıklar da önem taşımaktadır. Kentsel sorunlara ödenek ayrılması noktasında AP ve CHP’li üyelerin anlaşmazlığa düşmesi Gönüllü’nün hizmet üretme kanallarını etkilemiş ve Gönüllü, CHP’li encümen üyelerinin emekli olmalarını sağlamıştır. Denizli’nin kentleşmeye başladığı bir dönemde başta elektrik ve su temini gibi temel kentsel kamusal hizmetlerin vatandaşlara sunumunda aksaklık yaşanmasını kendi siyasi kariyerine bir engel olarak gören Gönüllü, encümenin çatışmacı yapısını kendi lehine olacak şekilde yeniden düzenlemiştir (Gönüllü, 2016, 2017).

deneyiminde, 1973 yılında seçilen ve görev sürelerince oldukça başarılı politikalar üretmelerine rağmen 1977 seçimlerinde tekrardan aday gösterilmeyen başkanların parti içi muhalefet noktasında karşılaştıkları en büyük baskının küçük esnaf ve tüccarlardan gelmesi (Şengül, 2004), Gönüllü'nün başkanlık dönemi için de geçerlidir (Aydın, 2019).

Gönüllü, 1973 yerel seçimleri öncesi kent emekçilerine yönelik kentsel stratejiler ürettiğinde, henüz kapsamlı bir toplumcu belediyeçilik hareketinden bahsetmek mümkün değildi. Dahası, kendisiyle yapılan mülakatlarda da Gönüllü'nün, Tekeli'nin kavramsallaştırdığı "toplumcu belediyeçilik" tartışmalarına yabancı olduğu gözlenmiştir. Diğer yandan Gönüllü'nün görev yaptığı yıllarda hem belediye yönetiminde hem de parti teşkilatında "kentleşme uzmanı" sıfatını alacak bir ekibin¹⁰ var olduğunu söylemek de olanaklı değildir. Mimarlar Odası da -söz konusu dönem için- kent yoksullarına yönelik politikalar üreten bir merkez olma potansiyeli taşımamaktadır. Örneğin 1971 yılında kurucuları arasında Gönüllü'nün de bulunduğu Mimarlar Odası'nın yönetiminde¹¹, Adalet Partisi'nin yerel siyasetçilerinden Yüksel Kaşıkçı ve Gönüllü'den sonra ANAP'ten belediye başkan adayı seçilecek Ziya Tıkıroğlu da bulunmaktadır (Uysal, 2017: 89). Mimarlar Odasının Gönüllü'nün kentsel politikalarını destekleyecek ve besleyecek ideolojik bir zemine sahip olmaması, yeni belediyeçilik hareketinin Gönüllü önderliğinde çok dar bir yönetim kademesiyle yürütülmesine neden olmuştur.

Gönüllü'nün halkçı yerel politikaları, kent yoksullarından ve emekçilerinden beslen(e)memiştir. Özellikle geç sanayileşen kentin sanayi işçileri, toprakla bağıny koparmayan emekçilerden oluşmuş (Uysal, 2017); merkez sağın siyasal gücü, sadece merkez sağ partiler arasında bölünmüş oylarla kırılabilmiştir. Gecekondu mahallelerinde sol siyaset ağırlık kazanmamış; halk komiteleri ve mahalle dernekleri gibi katılımcı toplumcu belediyeçilik prensipleri Denizli özelinde yaygınlaşma imkânı bulamamıştır. Bu bağlamda Gönüllü'nün kent yoksulları için ürettiği politik söylem, kent yoksullarının "kendi için sınıf" (Bayraktar, 2014) olmaları konusunda yönlendirici bir nitelik taşımamıştır.

Gönüllü'nün kent yoksullarına yönelik tüketimi düzenleyen kentsel politikalarının 1976 yılından sonra ağırlık kazanması, 1977 yerel seçimlerini yeni belediyeçilik hareketinin sağlamasını yapmaktan alıkoymuştur. Kent yoksulları uzunca bir dönem kentin imar düzenlemeleriyle yeniden inşa edilmesine tanık olmuş, 1973 yerel seçimlerinin arifesindeki halkçı söylem, ancak ikinci seçim dönemi sonrasında karşılık bulmuştur. Bu nedenle Denizli'nin yeni belediyeçilik hareketi, düzensiz ve çarpık kentleşmeyi aşma çabalarından dolayı, gecikmeli biçimde uygulanabilmiştir.

Tüketimi düzenleyen kentsel politikaların büyük bir çoğunluğunun 1976 sonrasında uygulanabilmesi, küçük esnafın kamusal alanda ve belediye meclisinde başat konumu, toplumcu belediyeçiliği müşterek bir yerel yönetim anlayışıyla uygulayacak beyin takımından¹² yoksunluk ve Denizli'deki kent yoksullarının ve emekçilerinin Gönüllü'nün politik söylemini destekleyecek potansiyel oluşturmamaları, Denizli'de toplumcu belediyeçiliğin kentsel düzeyde gelişimini engellemiştir. Türkiye deneyiminin bazı örneklerinde olduğu gibi (Şengül, 2009) hareketin hem halk hem de mimarlar/kent plancıları nezdinde yayılmaması, Gönüllü'yü kentsel gerilimin odak noktasında bırakmıştır. Bu bağlamda yerel siyaseti kentleştirme çabaları, Gönüllü nezdinde oldukça bireysel bir hareket olarak kalmıştır (Aydın, 2019).

5. SONUÇ

Yerel yönetimler, kolektif tüketimi düzenleyen birimler olarak, kentsel kamusal hizmetleri sunmaktadır. Fakat kapitalizmin kentsel mekânlar yoluyla kendini yeniden üretmesi, kentsel alanları toplumsal sınıflar arasındaki gerilimin odak noktası haline getirmektedir. Bu durum Avrupa'da 19. ve 20. yüzyılda kent emekçilerine yönelik birçok kentsel stratejiyi ortaya çıkarmış ve belediyeyi kentsel toplumsal hareketler yoluyla sol siyasetin önemli merkezleri haline getirmiştir.

10 Burada Gönüllü'nün belediyeçilik hizmetlerini tek başına yürüttüğü vurgulanmamakta; sadece "toplumcu belediyeçilik" anlayışını benimsemiş kentleşme uzmanlarının eksikliği belirtilmektedir.

11 Denizli özelinde sağ ve sol siyasetçilerin, özellikle kente kaynak aktarımı noktasında bir kutuplaşma yaşamadan bir araya gelebildikleri söylenebilir. Gönüllü Dönemi'nde Denizli Tıp Fakültesi ve Pamukkale Üniversitesi'ni Kurma Vakfı Geçici Komitesi gibi oluşumlar bu savı desteklemektedir. Ayrıntılı tartışma için Yazarın doktora tezinin (2019) ilgili bölümü incelenebilir.

12 Bu ifadeyi Bayraktar ve Penpecioglu'ndan (2009) ödünç alıyorum.

Türkiye’de belediye yönetimlerinin kent yoksullarına ve emekçilerine yönelik politikalar üreten birimler olarak ortaya çıkması 1970’li yıllara denk gelmektedir. Düzensiz kentleşmeyle artan gecekondu nüfus ve kentsel sorunların önemli bir politik problem haline gelmesi, örgütlü bir parti programı olmadan, halkçı kentsel stratejiler üreten belediye başkanlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Özellikle büyük metropollerdeki toplumcu belediyeçilik hareketi, Dünya ve Avrupa’daki kentsel toplumsal hareketlerin öncülük ettiği sol belediyeçilik akımlardan etkilenmiş; belediye yönetimleri halk katılımına öncülük etmeye çalışan müşterek yerel siyasetin öncüsü olmuştur.

Alanyazının temel tartışmalarında yer bulamadığını belirttiğimiz Denizli’deki yeni belediyeçilik hareketi (1973-1980) Türkiye’nin sıra dışı bir deneyimidir. Kentsel toplumsal hareketlerden, kent yoksullarına projeler üreten kentleşme uzmanlarından ve politik bir özne haline gelmiş gecekondululardan beslenmeyen bu yeni belediyeçilik hareketi, Gönüllü’nün bireysel çabalarının sonucunda ortaya çıkmıştır. Denizli yerel siyasal alanında ilk defa kent yoksullarını muhatap alarak siyasal bir retorik geliştiren Gönüllü, Batuman’ın (2010; 2013) siyasetin kentleşmesi olarak ifade ettiği deneyimi kendi kişisel çabalarıyla inşa etmeye çalışmıştır. Başta temel kentsel kamusal hizmetlerin kent sakinlerine temini olmak üzere kolektif tüketimi düzenleyen çabalar, Gönüllü’nün toplumcu belediyeçilik prensiplerinin genel hatlarını ortaya koymaktadır.

Belediye meclisinde ve parti içinde yaşanan muhalefet, küçük esnafla yaşanan gerilimler ve toplumcu belediyeçiliğin bir politik hareket olarak kentsel aktörler ve kent sakinleri arasında yaygınlaşmaması, Gönüllü’nün yeni belediyeçilik hareketinin kısıtlanmasına sebep olmuştur. Özellikle Denizli gibi tarihsel süreçte merkez sağ partilerin egemen olduğu bir kentte radikal bir çıkışla “kent yoksullarını” yerel siyasetin temel öznesi olarak konumlandıran Gönüllü, bu çabalarını büyük ölçüde kendi politik kararlarıyla şekillendirmiştir.

Türkiye’nin toplumcu belediyeçilik hareketinin heterodoks bir örneği olarak ortaya çıkan Gönüllü Dönemi, kent yoksullarına yönelik stratejiler üretmede belediye başkanlığı makamının önemli bir aktör olduğunu kanıtlamaktadır. Denizli’deki tüm kısıtlılıklara karşın Gönüllü, “başkanlık makamından” aldığı güçle toplumcu belediyeçiliğin “tüketimi düzenleme” kanallarını kentsel düzeyde hayata geçirebilmiştir. Fakat yeni belediyeçilik hareketinin olgunlaştığı diğer kentlere kıyasla, halkçı politikaları birlikte ve müşterek biçimde üreteceği kentsel aktörlerden mahrum kalması, Gönüllü’nün kentsel gerilimlerin odak noktasında daha çok görünür olmasına neden olmuştur. Böylelikle bazı durumlarda, başkanlık makamının getirdiği politik gücü daha net ve keskin biçimde kullanmış ve toplumcu belediyeçilik uygulamalarını gerçekleştirmek adına “katılımı ve istişareyi” geri plana atmak zorunda kalmıştır.

Gönüllü örneğinde toplumcu belediyeçilik, halk katılımına kapalı bir toplumcu belediyeçiliğin kentsel düzeyde yaygınlaşmayacağını kanıtlamaktadır. Öte yandan, kent yoksullarına yönelik projelerin bir yönetici ekip tarafından üretilmesi, halkçı kentsel politikaların uygulanmasında ortaya çıkacak gerilim ve mücadelenin daha fazla aktör tarafından bölüşülmesini sağlayacaktır. Gönüllü’nün “güçlü başkan” olarak toplumcu belediyeçiliği hayata geçirirken karşılaştığı tüm gerilimleri tek başına üstlenmeye mecbur kalması, politika üretme kapasitesini de kısıtlamıştır. Eksiklikleri ve kısıtlılıklarına karşı Denizli’deki yeni belediyeçilik hareketinin bir siyasal başarısızlıkla değil, 12 Eylül Darbesi ile sonlandığı belirtilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, Ö. Ö. (2007). "Belediye Yönetimi Reformu: Monolitik İktidar Yapısının Güçlendirilmesi", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 16/1, 7 - 29.
- Aydın, T. (2019). *Yerel Siyasetin Yeniden Ölçeklenmesi: Denizli Örneği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi.
- Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (1977). 11 Aralık 1977 Yerel Seçim Sonuçları, Ankara.
- Batuman, B. (2006). *Spaces of Counter-Hegemony: Turkish Architects and Planners As Political Agents in the 1970s*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Binghamton University - State University of New York.
- Batuman, B. (2010). "Toplumcu Bir Belediyecilik Modeli: "Yeni Belediyecilik Hareketi" 1973-1977", *Mülkiye Dergisi*, 39/266, 223 - 241.
- Batuman, B. (2013). "70'ler: Siyasetin Odağındaki Kent, Kentin Odağındaki Siyaset", *Toplum ve Bilim*, Sayı 127, s. 68 - 87.
- Bayraktar, U. ve Penbecioğlu, E. (2009). "Yerel Liderlik, Toplumcu Belediyecilik ve Ali Dinçer: 1977-1980 Dönemi Ankara Belediyesi", *Yerel Yönetimlerde Sosyal Demokrasi Toplumcu Belediyecilik Teorik Yaklaşımlar, Türkiye Uygulamaları*, (Der: İ. Kamalak ve H. Gül), SODEV Kitaplığı, Kalkedon, İstanbul, 159-196.
- Bayraktar, U. (2014). "Kamuyu Kamusalılaştıran Toplumcu Belediyeler İçin Geçmişten Alınabilecek İlham Üzerine", *Katılımcı Yerel Yönetim*, (Der: İnan İzci), Kalkedon, İstanbul, 51 - 68.
- Bayramoğlu, S. (2015). *Toplumcu Belediye: Nam-ı Diğer Belediye Sosyalizmi*, 1 Baskı, Nota Bene, Ankara.
- Castells, M. (1977). *Urban Question: A Marxist Approach*, 1st Edition, Edward Arnold, London.
- Çeğin, G. (2012). *Yerel Siyasal Alan ve Siyasal Yatkınlıkların Yapısal-İnşacı Analizi: Denizli Kenti Örneği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi.
- Doğan, A. E. (2005). "Neo-Liberal Belediyeciliğin Çelik Zırhı: Yerel Kalkınma", *Mülkiye Dergisi*, 29, 77-88.
- Eraydın, A. (2002). *Yeni Sanayi Odakları: Yerel Kalkınmanın Yeniden Kavramlaştırılması*, 1. Baskı, Mimarlık Fakültesi Yayınları, ODTÜ, Ankara.
- Filiztekin, A. & Tunalı, İ. (1999). "Anatolian Tigers: Are They for Real?", *New Perspectives on Turkey*, 20, 77-106.
- Geddes, M. (2009). "Marxism and Urban Politics", *Theories of Urban Politics*, (Ed: J. S. Davies, & D. Imbroscio), 2nd Edition, Sage, California, 55 - 72.
- Gönüllü, H. (2016). *Denizli Kentinin Büyük Ameliyatı (1973 - 1980 Yılları Arası)*, 1. Baskı, Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli.
- Güler, M. (2009a). "Toplumcu Belediyeciliğin Doğuş Koşulları Üstüne", *Yerel Yönetimlerde Sosyal Demokrasi Toplumcu Belediyecilik Teorik Yaklaşımlar, Türkiye Uygulamaları*, (Der: İ. Kamalak ve H. Gül), SODEV Kitaplığı, Kalkedon, İstanbul, s. 125 - 158.
- Güler, M. (2009b). "Sosyal Demokrat Belediyelerin 1989-1994 Deneyimini Toplumcu Belediyecilik Üzerinden Değerlendirmek", *Yerel Yönetimlerde Sosyal Demokrasi Toplumcu Belediyecilik Teorik Yaklaşımlar, Türkiye Uygulamaları*, (Der: İ. Kamalak ve H. Gül), SODEV Kitaplığı, Kalkedon, İstanbul, 233 - 267.
- Güneş, M. (2009). "Sosyal Demokrasinin Deneyim Alanı Olarak 'Ankara Belediyeciliği': Karayalçınlı Yıllar", *Yerel Yönetimlerde Sosyal Demokrasi Toplumcu Belediyecilik Teorik Yaklaşımlar, Türkiye Uygulamaları*, (Der: İ. Kamalak ve H. Gül), SODEV Kitaplığı, Kalkedon, İstanbul, 197-232.
- Haytoğlu, E. (2005). "Varlık Vergisi Denizli Uygulaması", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9/11, 159 - 185.
- İnan, S. (2005). «CHP Müfettişi Cemal Karamuğla'nın Raporları Işığında Bir Taşra Kenti Olan Denizli'de 1950 Seçimleri ve Gösterdikleri», *Atatürk Dergisi*, 4/3, 103 - 124.
- İnan, S. (2007). "Sümerbank", *Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi*, s. 26-36.
- Jessop, B. (1994). "The Transition to Post-Fordism and the Schumpeterian Workfare State", *Towards a Post-Fordist Welfare State*, (Ed: R. Burrows, & B. Loader), Routledge, Abingdon, 13-37.

- John, P. (2009). "Why Study Urban Politics?", *Theories of Urban Politics*, (Ed: J. S. Davies, & D.Imbroscio), 2nd Edition, Sage, California, 17-24.
- Kahraman, A. (1978). *Boğulan Başkan: Erol Köse*, 1. Baskı, Gelişim, İstanbul.
- Kamalak, İ., Gül, H. ve Beyazıt, E. (2009). "Sosyal Demokrat İlkelerin Yerel Düzeyde Uygulanması Üzerine Bir Deneme: Türkiye Örneği", *Yerel Yönetimlerde Sosyal Demokrasi Toplumcu Belediyecilik Teorik Yaklaşımlar, Türkiye Uygulamaları*, (Der: İ. Kamalak ve H. Gül), SODEV Kitaplığı, Kalkedon, İstanbul, 27-64.
- Keyder, Ç. (2014). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, 19. Baskı, İletişim, İstanbul.
- Kılavuz, F. ve Yüksel, C. (2017). "Yerel Yönetimler Maliyesi Çerçevesinde Toplumcu Belediyecilik: Fatsa ve Ovacık Örneği", *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 11/23, 121-138.
- Köse, E. (1977). "Yerel Yönetimde Yeni Örgütlenmelere Doğru", *Mimarlık*, 15, 57-59.
- Kurt, H. (2009). "Yerel Yönetim Reformları Işığında Yerel Yönetimlerin Hareket Alanları: Toplumcu Belediyecilik Mümkün mü?", *Yerel Yönetimlerde Sosyal Demokrasi Toplumcu Belediyecilik Teorik Yaklaşımlar, Türkiye Uygulamaları*, (Der: İ. Kamalak ve H. Gül), SODEV Kitaplığı, Kalkedon, İstanbul, 269-294.
- Leopold, E. & McDonald, David A. (2012). "Municipal Socialism Then and Now: some lessons for the Global South", *Third World Quarterly*, 33/10, 1837-1853, DOI: 10.1080/01436597.2012.728321
- Levey, E. J. (1999). "Municipal Socialism and Its' Economic Limitations", *Political Science Quarterly*, 24/1, 23-56.
- Mayer, M. (2014). "Toplumsal Kent Hareketlerinde "Kent Hakkı", *Kar için Değil Halk İçin: Eleştirel Kent Teorisi ve Kent Hakkı*, (Der: N. Brenner, P. Marcuse & M. Mayer), Sel, İstanbul, 100-130.
- Övgün, B. (2005). "Bir Zamanlar Belediyelerimiz", *Genel-İş Emek Araştırma Dergisi*, 2, 49-53.
- Özüğurlu, M. (2002). *Anadolu'da Küresel Fabrikanın Doğuşu Yeni İşçilik Örüntülerinin Sosyolojisi*, 1. Baskı, Kalkedon, İstanbul.
- Pahl, R. E. (1978). "Castells and Collective Consumption", *Sociology*, 12/2, 309-315.
- Peck, J. (2009). "Creative Moments: Working Culture, Through Municipal Socialism and Neoliberal Urbanism", *Mobile Urbanism: Cities and Policymaking in the Global Age*, (Ed. E. McCann & K. Ward), Minnesota Press., Minnesota, 41-70.
- Quilley, S. (2000). "Manchester First: From Municipal Socialism to the Entrepreneurial City", *International Journal of Urban and Regional Research*, 24/3, 601-615.
- Sakarya, İ. (2016). "Türkiye'de Toplumcu Belediyecilik Hareketi Ekseninde Çanakkale'de Yerel Siyaset (1968-1980)", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 14/21, 135-148.
- Savaş Yavuzçehre, P. (2013). "Küreselleşmenin Artan Etkisinde Denizli", *İdealkent*, 4/8, 200-227.
- Savaşkan, O. (2017). "2000'lerin Türkiyesi'nde Yerel Yönetim Reform Süreci", *Toplum & Bilim*, 141, 140 – 172.
- Sezgin, S. (2017). "Türkiye'de Toplumcu Belediyecilik: İzmit Örneği", *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6/12, 51-66.
- Şengül, T. (2004). «Bölüşüm Siyasetinden Kimlik Siyasetine: Türkiye'de Yerel Katılım Süreçlerinin Dönüşümü», *Değişen-Dönüşen Kent ve Bölge, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumu Bildiriler Kitabı*, 8-9-10 Kasım, 123-140.
- Şengül, T. (2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset*, 2. Baskı, İmge, Ankara.
- Tekeli, İ. (1977). "Belediyeler ve Kent Yönetimin Sınıfsal Yapısı", *Mimarlık*, 15, 32-34
- Tekeli, İ. (2009). *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü: 1923 – 1990*, 1. Baskı, Tarih Vakfı, İstanbul.
- Türkiye İstatistik Kurumu, Milletvekili Seçim Sonuçları, (27.01.2020) http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1061
- Türkiye İstatistik Kurumu, Mahalli İdareler Seçim Sonuçları, (27.01.2020), http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1090
- Türkmen, H. (2006). *Yerel Düzeyde Siyasetin Radikalleşmesi: 1970'lerin Sonuna Doğru Fatsa Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Türkün-Erendil, A. (2000). "Mit ve Gerçek Olarak Denizli", *Toplum ve Bilim*, 86, 91-117.

Uysal, S. (2013). *Onların Hikâyesi: Denizli'nin Tekstil Serüveni*, 1. Baskı, Laodikya, İstanbul.

Uysal, S. (2017). *Şehrin İzleri, Denizli'nin Kentleşme Serüveni*, 1. Baskı, Mavi Nefes, Denizli.

Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, 7. Baskı, İletişim, İstanbul.

Yıldırım, S. (1979). "Kent, Kentsel Olay, Kentsel Sorunlar, Sosyal Hareketler ve Yerel Yönetimler Üstüne Notlar," *Mimarlık Dergisi*, 2, 19-20.

Sözlü Mülakatlar

AP eski il genel meclis üyesi mimar Yüksel Kaşıkçı (2018) ile yapılan sözlü mülakat

AP'li eski siyasetçi mühendis Hilmi Yağcıoğlu (2018) ile yapılan sözlü mülakat

Denizli eski belediye başkanı mimar Hasan Gönüllü (2017, 2018) ile yapılan sözlü mülakatlar

Pamukkale Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Güney Çeğin (2018) ile yapılan sözlü mülakat